

УДК 378.018.46

В. В. Вітюк,
кандидат педагогічних наук, доцент, заступник директора з науково-методичної та навчальної діяльності Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (ВІППО)

Інноваційні технології навчання в процесі підвищення кваліфікації педагогів

Розкрито інноваційні технології навчання освітян під час підвищення кваліфікації, проаналізовано умови ефективного навчання дорослої людини.

Ключові слова: андрагогіка, безперервна освіта, інноваційні технології навчання, Нова українська школа, післядипломна педагогічна освіта, підвищення кваліфікації, професійний розвиток, реформування освітньої галузі.

Vitiuk V. V. Innovative Teaching Technologies in the Process of Teacher Training.

The article reveals the innovative technologies of teaching educators in the process of advanced training, the conditions of effective learning of an adult are analyzed.

Keywords: andragogy, continuous education, innovative teaching technologies, New Ukrainian School, postgraduate pedagogical education, advanced training, professional development, reforming the educational sector.

Постановка проблеми. Реформування освітньої галузі важливе значення приділяє підвищенню кваліфікації педагогів. Навчання педагогів потребує пошуку механізмів реалізації головної мети післядипломної освіти, яку сформульовано як професійний розвиток дорослої особистості.

Сучасні вимоги до діяльності педагога, його професійного розвитку зумовлено процесами модернізації освіти, впровадженням компетентнісної моделі освітньої діяльності, педагогіки партнерства, орієнтацією на нові стандарти й результати навчання, потребами автономії навчального закладу й освіти. Безперервний професійний розвиток і підвищення кваліфікації педагогів передбачає набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої освіти та практичного досвіду. В цих умовах система освіти має потребу в підвищенні професійної компетентності та професійного розвитку сучасного педагога, одним зі шляхів забезпечення якого є впровадження інноваційних технологій навчання дорослої людини.

Процес підвищення кваліфікації педагогів спрямовано на розширення інтелектуальної обізнаності, оновлення і суттєве доповнення отриманих психолого-педагогічних знань, вивчення нових технологій організації освітнього процесу, узагальнення і впровадження перспективного педагогічного досвіду.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивчення наукової літератури з проблеми дослідження свідчить, що питання технологій навчання знаходили відображення як у філософських працях (Арістотель, Г. Гегель, Платон, Сократ та ін.), так і в педагогічних творах (А. Дістервег, Дж. Дьюї, Я.-А. Коменський, А. Маслоу, І. Песталоцці, К. Роджерс, Ж.-Ж. Руссо та ін.).

Значна частина дослідників педагогічної праці звертає увагу на проблеми розвитку особистості педагогів узагалі та професійного розвитку зокрема (М. Вовк, В. Олійник, Н. Протасова, Г. Сотська, М. Скрипник, Т. Сорочан та ін.) розглядають андрагогіку як науку про освіту дорослих, яка навчає людину з базовою освітою швидко адаптуватися до всіх суспільних перетворень, змін на ринку праці та освітніх трансформацій, сприяє її професійному зростанню у процесі підвищення кваліфікації, забезпечує різні шляхи самовдосконалення і самоосвіти фахівця, керує виховними процесами, що впливають на рівень її загальної та професійної культури.

Теоретичні основи інноваційної діяльності висвітлено у працях науковців, зокрема І. Дичківської, В. Моляко, І. Підласого, О. Ярошенко та ін. Аналіз наукових джерел з педагогічної інноватики свідчить, що успішність інноваційної діяльності багато в чому залежить від психологічної готовності педагога до сприйняття і реалізації нововведень (О. Бондарчук, М. Боришевський, Н. Клокар, Л. Карамушка та ін.).

Аналіз педагогічної й методичної літератури свідчить, що вчені приділяють велику увагу технологіям навчання, зростає кількість праць теоретичного та практичного характеру, в яких висвітлюються різні аспекти цієї проблеми (С. Максименко, О. Пехота, О. Пометун, О. Савченко, С. Сисоєва та ін.).

Метою статті є характеристика особливостей упровадження інноваційних технологій навчання педагогів у процесі підвищення кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. Реформування освітньої галузі має на меті створення умов для особистісного розвитку та самореалізації кожного громадянина України. Професійні вимоги за таких умов

перетворюються на особистісні якості педагога. Важливо, щоб кожний педагог міг найглибше розкрити свої особисті риси, здібності й таланти, набути навички вмілого використання своїх можливостей, виявляти ініціативу та творчий пошук, критично переосмислювати свій досвід у світлі досягнень науки.

Професійний розвиток трактують як довготривалий процес, у результаті якого попередні знання пов'язуються з новим досвідом, що передбачає цілий цикл навчання, а систематичну підтримку вважають обов'язковим каталізатором процесу змін.

Сприятливі, а в ідеалі оптимальні умови загального і професійного розвитку особистості педагога забезпечує безперервна освіта. Її головна ідея – постійний розвиток людини як суб'єкта діяльності протягом усього життя.

Освіта протягом життя в усьому світі й особливо, в розвинених країнах стає все більш важливою сферою освітніх послуг. Це постійне самовдосконалення, особистісний розвиток і робота над собою, освоєння нових навичок, знань і підвищення кваліфікації. Це концепція, яка підтверджує, що ми розвиваємося та зростаємо виключно завдяки здатності вчитися. Таким чином, це всебічний розвиток особистості, з одного боку, і спосіб сприяння розвитку всього суспільства – з іншого. Професія педагога передбачає навчання впродовж життя, безперервний професійний розвиток. Це зумовлено стрімким технологічним розвитком в усіх галузях, динамічними тенденціями на ринку праці, а також тим, що професії змінюються значно швидше, ніж програми навчальних закладів пристосовуються до нових умов.

Таким чином, безперервне навчання є новою педагогічною моделлю. Вчителі у ній відіграють роль фасилітаторів, а середовищем навчання вважається все життя людини. При цьому навчання здебільшого відбувається в процесі практики, а не пасивного «вбирання» знань. Педагоги-практики мотивовані на постійний розвиток і зацікавлені у набутті нових професійних знань і вмінь. Саме ця якість є передумовою для створення педагогом своєї програми професійного зростання, орієнтовуючись на перспективи у саморозвитку (зону найближчого розвитку).

Перспективним напрямом підвищення ефективності професійної підготовки фахівців є андрагогічний підхід, сутність якого полягає у стимулюванні, навчанні та самовдосконаленні дорослої людини у процесі професійної підготовки, врахуванні принципів, форм і методів навчання, соціального й індивідуального досвіду.

У системі післядипломної педагогічної освіти змінюються підходи до проведення занять із дорослими. Навчання спирається на андрагогічні принципи навчання, на інноваційні методи проведення занять. Ми погоджуємось із думкою Т. Сорочан, що «професійний розвиток педагогічних працівників відбувається на андрагогічних засадах, тобто з урахуванням особливостей навчання дорослих.

Провідним мотивом дорослої людини є прагнення розв'язувати важливі для неї професійні проблеми за допомогою набутих знань. Професійні запити педагогів стають дедалі різноманітнішими, оскільки посилюється тенденція введення інновацій в освітній процес (перехід до нового змісту та термінів навчання, до профільної старшої школи, незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів тощо» [7, с. 26].

В інститутах післядипломної педагогічної освіти процес підвищення кваліфікації педагогів спрямовано на розширення інтелектуальної обізнаності, оновлення і суттєве доповнення отриманих психолого-педагогічних знань, вивчення нових технологій організації педагогічного процесу, узагальнення і впровадження перспективного досвіду.

Виходячи із цього, головною метою діяльності інституту післядипломної педагогічної освіти є розвиток особистості фахівця, який відбувається в умовах постійного перетворення, передбачає внутрішню активність, що дозволяє вийти за межі встановлених стандартів особистої та суспільної необхідності, реалізувати своє розуміння змісту, призначення власної діяльності. У Концепції «Нова українська школа» визначено основні зміни в системі післядипломної педагогічної освіти щодо: її демополізації; диверсифікації форм підвищення кваліфікації педагогів; вибору педагогом місця, часу, форми та змісту свого професійного вдосконалення; неперервності післядипломної педагогічної освіти; підготовки освітян до діяльності в умовах Нової української школи; застосування сучасних технологій навчання в системі післядипломної педагогічної освіти; формування нової системи післядипломної педагогічної освіти [2, с. 9].

Технологія навчання дорослих забезпечує реалізацію дидактичного процесу і досягнення очікуваного результату. Предметом технології навчання є створення систем навчання і професійної підготовки. *Основними характеристиками технології навчання є:*

- науковість (відповідність сучасним досягненням педагогічної науки, науковим критеріям, наявність психолого-педагогічної основи, цілісної теорії чи окремих наукових положень);
- системність (взаємозв'язок і гармонізація цілей, змісту і дидактичного процесу);
- концептуальність (конкретна наукова концепція або система уявлень);
- відтворюваність (алгоритмізація конкретних дій, визначеність етапів, кроків, операцій, що забезпечують реалізацію мети і легке відтворення технології будь-яким суб'єктом освітнього процесу);
- діагностичність (діагностичні цілі й відповідні результати за оптимальних затрат їх досягнення);
- ефективність (установлення відповідності дидактично заданої мети отриманим результатам);
- вмотиваність (побудова пізнання як системи пізнавальних завдань і проблемних ситуацій,

спрямованих на формування внутрішніх мотивів учіння і самостійності);

- алгоритмічність (чітка послідовність і порядок виконання дій на основі внутрішньої логіки дидактичного процесу, однозначність виконання передбачених процедур та операцій);

- інформаційність (наявність способів і засобів збору, обробки і передачі інформації для одержання нових відомостей про досліджуваній об'єкт);

- оптимальність (оптимізація дидактичного процесу, його економічність, досягнення запланованих результатів у найбільш стислі строки);

- закономірність (установлення відповідності знань про способи і засоби організації технології навчання законам і закономірностям функціонування дидактичного процесу) [4, с. 49].

Найбільш поширені та ефективні технології навчання дорослих:

- Тренінгові технології як важлива складова інтерактивного навчання дорослих. Тренінг як форма навчання, побудована на використанні переваг групової роботи, має три відносно самостійних, але взаємопов'язаних процеси: навчання ↔ групова динаміка ↔ розвиток особистості. Водночас кожний із цих процесів має власні детермінанти, отже вимагає уваги з боку того, хто проводить тренінг. Використання тренінгових технологій передусім сприяє практичній підготовці дорослої людини, уможливаючи застосування здобутих знань у реальних умовах. Можливості тренінгу досить широкі, оскільки використання цієї технології сприяє розвитку когнітивної та емоційної сфер дорослого учня.

- Інформаційно-комунікативні технології як шлях надання вільного доступу до інформації та відомостей (є базовим принципом цифрового суспільства). Цифрова трансформація всіх без винятку соціально-економічних підсистем суспільства передбачає подальше глибине проникнення у всі сфери суспільного життя цифрових (комп'ютерно орієнтованих, електронних) засобів і технологій діяльності. Ці та інші процеси потребують осмислення і концептуалізації, термінологічно-поняттєвої визначеності та узгодженості, а також супроводжуються модернізацією ключових понять і термінів.

- Групові технології навчання. Передбачають організацію навчального процесу з допомогою спілкування між учасниками, взаємонавчання в групах. Групові форми навчання дають змогу диференціювати та індивідуалізувати процес. Формують внутрішню мотивацію до активного сприйняття, засвоєння та передачі інформації. Сприяють формуванню комунікативних якостей, диференціації навчання, активізують розумову діяльність. Диференціація відбувається за допомогою гнучкого формування груп: загальні цілі – спільна відповідальність за дії

та результати; групи формуються з урахуванням педагогічної доцільності; найкраще працюють групи з трьох-чотирьох слухачів; учасники груп виконують різні ролі; можуть утворюватися однорідні групи: схожі типи педагогів, згруповані разом; різномірні групи.

- Ігрові (імітаційні) технології навчання. Вони сприяють активній взаємодії між учасниками навчання, досягнення очікуваного результату від навчання не лише шляхом засвоєння знань, але й розвитку вмінь, навичок, допомагають учасникам навчання розвивати творчі здібності, виражати своє ставлення до ситуації, сприяють емоційному сприйняттю навчання.

Оскільки навчання дорослих має безперервний характер (упродовж усього життя) та охоплює майже всі сфери людської діяльності, дорослий здобуває нові знання через призму попередньо набутих знань. Тому в процесі навчання дорослої людини важливо дотримуватися певних умов, зокрема:

- під час реалізації цілей освітньої програми варто постійно звертатися до досвіду слухачів;

- освіта дорослих – це активний динамічний процес;

- викладач (тренер) виконує різні дидактичні ролі;

- важливість зворотного зв'язку;

- досягнення тривалого ефекту навчання.

Дотримання запропонованих умов щодо освіти дорослих сприяє вибору ефективної моделі навчання.

Технологічна модель. Є найбільш відомою та, можливо, найпоширенішою в освітній практиці, в центрі уваги якої – вчитель, тренер дорослих (teacher-centred). «Технологічна модель» одночасно окреслює характер навчального процесу та чітко визначає ролі й завдання дорослих учасників процесу. За цим підходом учитель є не тільки експертом, який подає об'єктивну інформацію на вибрану тему, але й організатором дидактичного процесу, який, використовуючи методіку навчання дорослих, озброює слухачів правильними знаннями.

Гуманітарна модель. Це модель навчання дорослих, у центрі якої не вчитель (тренер), а учень (learner-centred). В її основі лежить, перш за все, суспільний характер активності дорослих. Таку зміну акцентів висловив Нокс, стверджуючи, що дорослі люди бажають використовувати знання, а не отримувати. Прикладне ставлення дорослих людей до змісту навчання виникає з необхідності. Необхідність навчання з'являється тоді, коли дорослий помічає розбіжність між існуючим та бажаним рівнем своєї компетентності або вмінь. Ця розбіжність стає однією з головних причин навчальної активності й гарантією внутрішньої мотивації, яка визначає напрямок навчального процесу.

Критична модель. Найбільш характерні її риси – це розуміння та сприйняття об'єктивної ваги знань, які становлять зміст програми навчання. У попередніх

моделях можна було помітити, що навчальний зміст (інформація) завжди перебуває у чийсь власності.

У технологічній моделі вчитель є «власником» програми навчання та єдиним арбітром, який приймає рішення щодо важливості кожного з питань. В гуманітарній – дорослі слухачі детермінують програму навчання та роль учителя, яка нерідко зводиться до рівня аніматора процесів, що відбуваються в навчальній групі дорослих.

У критичній моделі знання, закладені у програму навчання, становлять об'єктивну цінність. Вони стають компонентом щоденного життя, у якому віддзеркалюються кількісні та якісні фактори. Згідно з принципами, на яких побудовано критичну модель навчання дорослих, тренер відіграє інтервенційну роль. Його завдання – навчальна служба, яка полягає у трансформації знань дорослих людей. Це відбувається тоді, коли учасники навчання піддають індивідуальному та груповому аналізу власні переконання після отримання об'єктивних знань, у результаті чого відбувається редефініція їх самосвідомості. Відкрита по-новому суть зв'язків, що існують між знанням в індивідуальному вимірі та впливом суспільних структур, безперечно скеровує до побудови індивідуальних програм розвитку [6, с. 16–17].

Упровадження інноваційних технологій навчання, дотримання принципів навчання дорослих допомагає вчителям глибше зрозуміти власні потреби щодо підвищення кваліфікації, ефективніше вибудовувати індивідуальну траєкторію професійного розвитку.

Шляхи професійного розвитку освітян у процесі підвищення кваліфікації:

- діагностика професійної компетентності педагогів;
- забезпечення диференційованого підходу до підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- упровадження інноваційних технологій навчання;
- оновлення змісту освітньо-професійних програм;
- запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі;
- забезпечення практичної спрямованості курсів підвищення кваліфікації;
- залучення педагогів-новаторів до навчального процесу;
- організація зворотного зв'язку.

В умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» оновлення потребують зміст, форми і методи підвищення кваліфікації педагогів. Потреба в оновленні освіти спричинила появу і поширення великої кількості нових підходів до організації освітнього процесу, методів та технологій навчання. Розвиток особистості фахівця відбувається в умовах постійного перетворення, яке передбачає внутрішню активність, що дозволяє вийти за межі встановлених стандартів особистої та суспільної необхідності, реалізувати своє розуміння змісту, призначення власної діяльності.

Висновки. Формування педагога-новатора, реалізатора якісних змін у галузі є викликом для системи післядипломної педагогічної освіти, критерієм ефективності її діяльності. Показником результативності вважаємо підготовку педагогів, які є компетентними, вмотивованими до саморозвитку, ІКТ-грамотними, здатними до професійної рефлексії, відкритими до змін та впровадження інновацій.

Немає потреби надміру переконувати, що, попри вільний доступ до інформаційних ресурсів, сучасний педагог потребує дієвого партнерства, якісного модераторства, ефективного управління та патронажу професійного розвитку, саморозвитку і самовдосконалення. Закон України «Про освіту» передбачає цілий спектр інноваційних механізмів, що визначатимуть форми і зміст методичного супроводу професіоналізації педагогів: від добровільної зовнішньої сертифікації вчителів до гнучкої системи підвищення їх кваліфікації, закріплення академічної, організаційної, кадрової та фінансової автономії навчального закладу.

В основу впровадження інноваційних технологій покладено ідею компетентісно орієнтованого навчання, яке забезпечує створення сприятливих умов для повноцінної діяльності кожної людини, створення ситуації успіху, отримання задоволення від навчального процесу. Виходячи із цього, використання інноваційних технологій навчання під час підвищення кваліфікації педагогів сприяє якісному професійному розвитку, соціально-емоційному навчанню, підвищує мотивацію, забезпечує можливість досягнення ефективного результату в удосконаленні особистісних та професійних якостей у процесі засвоєння знань, умінь та навичок.

Література

1. Вітюк В. В. Інноваційне освітнє середовище як фактор професійного розвитку педагогів. *Пед. пошук*. 2022. № 3. С. 8–12. URL: <https://sites.google.com/view/pedposhuk>
2. Войцехівський М. Готовність до змін – це розуміння необхідності виходу з території комфорту... *Методист*. 2018. № 3. С. 7–11.
3. Концепція «Нова українська школа». URL: <http://mon.gov.ua/2016/12/05/konczepczija.pdf>
4. Нісімчук А. С., Падалка О. С., Смолюк І. О. Педагогічна технологія. Луцьк, 2003. 146 с.
5. Олійник В. В. Тенденції розвитку післядипломної педагогічної освіти в умовах трансформації суспільства. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2013. № 1. С. 56–66.
6. Порадник тренера / Б. Валькевич, Е. Кендрацька, А. Климович та ін. Варшава, 2007. 228 с.
7. Сорочан Т. М. Методологія змін у системі післядипломної педагогічної освіти. *Педагогіка і психологія*. 2016. № 4. С. 24–31.
8. Технології професійного розвитку педагогів в умовах формальної і неформальної освіти : практ. посіб. / М. П. Вовк, Г. І. Сотська, Н. О. Філіпчук, Ю. В. Грищенко та ін. Київ : Талком, 2019. 320 с.